

Végh János* a magyar származású csehországi református lelkipásztor születésének 260. évfordulója

Palágyi István György, PhD, ScD
a Prágai Magyar Református Missziói Gyülekezet presbitere

Az idén kegyelettel emlékezünk meg a csehországi református egyház egyik legjelentősebb megújítójának 260. születési évfordulójáról, akit egyúttal az egyházi körökben a csehek apostolának is tartanak. Végh János dunántúli kisbirtokos nemesi családban a Veszprém megyei Fokszabadiban (ma Balatonszabadi) született 1755. október 4-én. Szülei az ellenreformáció erősödő nyomása elől az ugyancsak Veszprém megyei Szilasra (ma Mezőszilas) költöztek onnan ment tanulni a Református kollégiumba Sárospatakra. Tanulmányai befejezése után Szalay Sámuel szuperintendáns lelkésszé 1783-ban szentelte. Ha a dolgok folyása a szokványos marad, a fiatal János valószínűleg megmarad valamelyik faluban református lelkipásztornak.

Hanem a sors másként rendelkezett. 1781. okt. 13-án II. József császár, a vallásszabadság valamelyes elősegítésére, kiadta az ún. Türelmi Rendeletet. A rendelet bizonyos mértékű szabadságot adott a református, evangélikus és a pravoszláv vallások számára. A rendelet ugyan-akkor számos korlátozó intézkedést tartalmazott, amely világossá tette, hogy az egyedüli teljes vallás-gyakorlati joggal (exercitium religionis publicum) bíró vallás továbbra is a katolikus vallás marad; a további három megengedett vallás csupán megtűrt státusszal (exercitium religionis privatum) rendelkezik. Mai szemmel a rendelet a kevésnél is kevesebb, de akkoriban a kétszáz éves vallásüldözés és elnyomás után igazi felszabadulást jelentett. Különösen a cseh protestantizmus számára, melyeket a cseh nemesség Habsburg ellenes felkelésének a fehérhegyi csatavesztése után (1620) törvénnyel betiltottak, híveit száműzetésbe vagy földalatti tengődésbe kényszerítették. Ismeretes Johannes Amos Comenius az Unitas Fratrum (Cseh Testvérek) protestáns (evangélikus) egyház utolsó püspökének viszontagságos élete Csehországból való kiűldözése a fehérhegyi csata után.

A rendeletet kiadását követően Cseh- és Morvaországban számos a református és evangélikus gyülekezet jött létre. Így 1781 és 1785 között 73 gyülekezet alakult kb. 78 ezer egyház-

taggal. Ebből 53 református és 19 evangélikus volt. Mivel lelkészeik nem voltak, kénytelenek voltak külföldi hittestvéreikhez fordulni. Az akkori politikai viszonyok miatt csak a szomszédos Magyarország jöhetett számításba, amelynek egyházai a már említett fehérhegyi csata után a kibujdosott csehek is befogadták. Az evangélikusok számára a felső-magyarországi evangélikus egyház küldött segítséget szlovák nyelvismerttel rendelkező lelkészek küldésével, de az új gyülekezetek nagyobb része református lelkészeket kívánt. A Tiszán inneni református Egyházkerület szlovák gyülekezeteiben volt ugyan néhány cseh származású, és néhány kelet-szlovákiai tájszólással beszélő szlovák és magyar református lelkész, de ezek közül csak kevés akadt, aki gyülekezetét hajlandó lett volna otthagyni és családotól az ismeretlen környezetbe távozni. Ezt a problémát az egyházkerület úgy oldotta meg, hogy főleg a pataki főiskola végzett növendékeit küldte ki missziói szolgálatra. 1782 és 1800 között 67 református lelkész ment ki Cseh- és Morvaországba, legtöbbjük Patakról, néhányan Debrecenből erre a missziós munkára a csehek földjére. Annak ellenére, hogy először csak 3 éves misszióról volt szó, sokan sokkal tovább végeztek idegen földön ezt a munkát, sőt kilencen egész életükre ott maradtak.

Végh János az 1782. okt. 4-i felhívás után (milyen érdekes egybeesése a dátumoknak!), jelentkezett barátjával, Szalay Józseffel a csehországi misszióra. Prágától északra 25-km-re a Mělníkbe vezető út mentén elterülő Libišbe kapott kiküldetést, ahol életének két időszakában 1783-1793 és 1796-1811 között szolgált. Rövid ideig Lysá nad Labem gyülekezetében, majd 1811-től haláláig, 1830-ig a szintén közép Csehországi Nebuželyben szolgált. A magyar nyelven kívül kiválóan beszélt latinul és németül, értette a bibliai hébert és a görögöt. Egyszerre kellett megtanulnia csehül, iskolát, paplakot, templomot, gyülekezetet építeni, családot alapítani, küzdeni parányi református gyülekezetért a katolikus és világi hatóságokkal szemben. Végh János 47 éves csehországi missziója alatt csak egyszer jár idehaza

*Megjelent a *Prágai Tükör* <http://pragaitukor.com/archive/index.php> 2015/4. sz. 25-29 old.
a szerző írásos és szóbeli adatainak feldolgozásával a CsMMSz folyóiratában

Magyarországon mintegy két hónapra 1784-ben rendezni apja halála utáni hagyatéki ügyeket. Ekkor házasodik meg, feleségül veszi a gyönki jegyző leányát, Bankos Juditot, s vele tér vissza Csehországba.

Munkáját a szó legszorosabb értelmében az alapoktól kellett kezdenie: kívülről a templom, paplak és iskola építésével, belülről a gyülekezet megszervezésével és lelki építésével. Sok küzdelme volt a világi és egyházi hatóságokkal, még a császárhoz is kellett folyamodnia jogorvoslásért. Az első templomot, a libišti evangélikus templomot 1892-re építette fel Vég János lelkész, és az év november 30-án szentelték fel. A műemlékszámba menő libišti templom formája, belső elrendezésére és díszítésére nézve teljesen a korabeli magyarországi falusi református templomokra hasonlít. Megtalálható itt a téglalap alakú belső tér, az Úr asztala, festett és faragott szószék, Mózes szék, és a rövidebb oldalakon karzatok vannak. A latin dedikáció, a cseh és héber bibliai versek mellett magyarul is olvasható a Zsoltárok könyve 51. szakaszának 20. verse: „Jóvoltodból tégy jót a Sional, és építsd meg Jerusálemnek Kőfalait” (a mai értelmezés szerint:) Tégy jól a te kegyelmedből a Sionnal; és építsd meg Jerusálem kőfalait. A templom inkább imaház hatását kelti - tornya és harangja nincs. Ilyen templomi belsőt – ezen kívül - nem lehet találni Csehországban. Az építési költségeket a kis paraszti jobbágy gyülekezet nem bírta volna el, ezért magyarországi, erdélyi és németországi gyülekezetektől kért és kapott anyagi segítséget. Hasonló képen Lysá nad Labem-i félbe maradt templomát befejezte, majd Nebuželyben, a torony-nyal is ellátott legnagyobb református templomot és annak belső kiképzését végeztette el. Sajnos, ez a templom hívek hiányába már több évtizeden keresztül zárva van.

Végh János nehéz építőmunkája mellett viszonylag gyorsan elsajátította a cseh nyelvet. A prédikációkat először latinul írta, s ezeket egy fiatal cseh diák – később neves író, Václav Kramerius – fordította cseh nyelvre. Végh ezeket olvasta fel az istentiszteleteken – először szótagolva, majd folyamatosan. A gyülekezeti könyvben található egyik bejegyzés bizonyítja, hogy 6 hónap múlva már nem volt szüksége Kramerius segítségére, saját maga által írt cseh nyelvű prédikációkat tartott. Fáradhatatlan nyelvtanulása mellett arra is jutott ideje, hogy az általa cseh nyelven írott prédikációk másolatait magyar missziós lelkészársainak megküldje, akik kezdetben – úgy, mint ő maga is – ezeket felolvasták. Ilyen tekintetben szellemi vezére volt a cseh-

országi magyar lelkészeknek és építője cseh református gyülekezeteknek. 1800-1806 között a Prága környéki református gyülekezetek esperese volt. 1810-ben neve szerepelt a szuperintendens jelöltek között. Irányítása alatt Libišben a paplakot 1787-ben építették, a ma is álló, becses műemléknek számító templomot, 1792-ben szentelték fel.

Közben hozzászólott ahhoz is, hogy megírja és kiadja cseh nyelven azokat a könyveket, amelyek az istentiszteletek rendjét, az ifjúság vallásoktatásának anyagát és a református vallás tanításának összefoglalását nyújtották. A cseh reformátusok számára megírta nagyhatású könyvét, melynek címe: „Buzgó és kegyes keresztény imádságos könyv”, annyira kedvelt lett a csehek körében, hogy 13 kiadást élt meg. Ami a magyar reformátusoknál a Szikszai György féle imádságos könyv az a cseh reformátusoknál Vég János előbb említett imádságos könyve. Ezt utoljára 1927-ben adták ki Prágában. Lelkipásztori figyelme kiterjedt a Prága környékén állomásozó katonaság magyar alakulataiban szolgáló protestáns hívekre is: ezeknek istentiszteleteket tartott és úrvacsorát osztott. Két alkalommal fordult a császárhoz, II. Józsefhez a kis gyülekezetének, missziós pályatársai védelmének, cseh református iskolák, esperességgel és egyházkerületek alapításának érdekében. Németül megírta a Türelmi Rendelet után létrejött magyar református misszió történetét is 1819-ben, de sajnos, ez a fontos műve eddig még nem nyert kiadást.

Gyülekezeti munkáját mindenütt hűségesen és buzgón végezte. Jelmondata ez volt: „Prompte et sincere in opere Domini” ami magyarul: „Készségesen és őszintén az Úr munkájában”. Lelkipásztori munkájának jellemzéséhez elég megemlíteni a libiši viszonyokat. A gyülekezet tagjai 57 községben és településen éltek, egyesek Libištól 2 mérföldnyi távolságra a Vltava (Moldva folyó) mindkét oldalán. Az „Emlékezetek könyve” című gyülekezeti krónikában így értékeli a libiši korszakot: „Szívbeli örömmel végeztem (pálya)-futásomat és az Úrtól rám bízott hivatalt, mert ama hűséges és őszinte juhocskáimat szerettem, és ők is szerettek engem. Őszinteség, szeretet és bizalom kapcsolt egybe és éltetett bennünket. Ezért is adott nekünk az Úr Isten sikert és áldást, és az egyházat másoknak példává tette”. Megkísérelte a prágai református gyülekezet megszervezését is, de ehhez hiányoztak a reális feltételek, ezért évente többször is meglátogatta a híveket, ugyancsak Istentiszteleteket tartott és Úrvacsoraosztást végzett az evangélikus temp-

lomban. Itt meg kell jegyezni, hogy a református gyülekezetet csak jóval később a 20. század 90-es éveiben sikerült megvalósítani Prágában Csémy Lajos professzor közbenjárása nyomán, és a Károly Egyetem Teológiai Karán tanuló pap-növendékek segítségével. Hivatalosan a Prágai Magyar Református Missziói Gyülekezet 1998. febr. 22-én alakult.

Munkájának megbecsülését több tény bizonyítja. 1800-ban a prágai református egyház-megye esperesévé választották. Ezt a tisztségét 6 éven keresztül viselte, majd lemondott róla, sokféle elfoglaltsága, irodalmi tervei és családi gondjai miatt. 1809-ben a csehországi ref. egyház szuperintendensének jelölték. A másik két jelöltet ugyan minden tekintetben – a különösen fontos nyelvtudásban is felülmúlta, mégis, jellemző módon, a bécsi állami egyházügyi hivatal egy másik jelöltet nevez ki, aki véleményük szerint „békeszerető és udvarias” – azaz Véghtől eltérően kompromisszumra hajlandó egyén volt. Életének utolsó, haláláig tartó szakaszát (1811-1830) Nebuželyben végzett lelkészi szolgálata képezte. 56 évesen kezdte meg és 19 éven át folytatta. Aktivitása nem csökkent, bár az öregedés és a külső problémák fokozatosan megterhelték. Felesége Judit 1818-ban meghalt. Fia József, aki teológiai tanulmányai Sárospatakon végezte, majd visszatért Libišebe, és itt sokáig apja mellett segéd-lelkészkedett, később megházasodott, majd családotól visszaköltözött Berkeszre (Nyírség), Magyarországra 1822-ben. Lányai református papokhoz mentek férjhez, ketten Magyarországra, egy pedig helybelihez.

Elmagányosodását csak a még életben lévő, vele nagyjából egykorú magyar lelkésztársaival tartott kapcsolata enyhítette. Gondokat okozott a napóleoni háborúk a követő anyagi romlás is, a felvilágosodással járó szellemi változások, de legjobban a 20-as évektől kezdődően az egyházon belüli lelkészi nemzedékváltás. Színre léptek azok a fiatal cseh lelkészek, akiket éppen az „első generációs” magyar lelkészek küldtek ki magyarországi teológiai tanulmányokra magyar egyházi alapítványoknak és segélyeknek köszönhetően. Így történt, hogy amikor 1820-ban újra szuperintendens választásra került sor a leginkább illetékes Végth János helyett ebben a pozícióban ismét egy fiatal cseh lelkészt erősített meg a bécsi hivatal. Ez a méltatlan mellőzés mindkettőjük viszonyát helyrehozhatatlanul megrontotta, ami az ellenlábas szűklátókörű, közepes műveltségű és képességű lelkészben kisebbségi érzést váltott ki. Személye jellegű ellentétek mások viszonyában is

előfordultak, de jellemző a kialakulófélben lévő cseh nacionalizmusban a sovén megnyilvánulások a magyar származású lelképászorokkal szemben. Végth keserűen tapasztalta a nacionalizmus előjeleit, de képes volt magában feldolgozni azokat. Végth János lelkész 1830. febr. 1-én halt meg Nebuželyben.

Legkorábbi életrajzírója találóan jellemzi: „Tüzes lelkületű, öntudatos, rettenthetetlen és tevékeny férfi volt. Nemzetét, amelyből származott, sosem tagadta meg. Mindig készen állt a harcra, és arra, hogy átkot szórjon a maga és Isten ellenségei fejére. Emellett kiválóan képzett, élete végéig rendkívül szorgalmas és áldozatkész volt. Nem sajnálta sem a munkát sem az anyagi áldozatot, hogy a szükséges könyvek kiadásával segítse előbbre Isten országának terjedését és a cseh nép művelődését. Végth Jánosnak és társainak – valamint az általuk kinevelt magyar és cseh származású második lelkész nemzedéknek – fölládozott élete és munkássága csupán kisszámú egyházat tudott létrehozni Cseh- és Morvaországban 1861-ig, a „protestáns pátens” kiadásáig, amely megszüntette a Türelmi Rendeletben megalapozott korlátozásokat. Összesen 3 új református egyházkerületet tudtak szervezni. Annak, aki ismeri a csehek történelmi viszonyait a fehérhegyi csatától a hosszú ellenreformáción és a „a tolerancián” át a „protestáns pátens” kiadásáig, munkájukat rendkívüli teljesítménynek minősíti.

Végth Jánosnak és lelkésztársaiknak csehországi ténykedése kevésbé ismert. Pedig hagyatékukban megtaláljuk több egyházi jellegű könyvek cseh vagy magyar nyelvű fordítását. Pl. nyomtatásban megjelent a már említett Szikszai György „Keresztyén tanítások és imádságok” c. nagy műve Michal Blažek fordításában: „Křesťanské učení a modlitby”, Brno, 1796, majd további négy kiadásban. Érdemes megjegyezni, hogy a 19. Század első felében gyakori jelenség volt, hogy nemcsak a magyar, hanem a cseh ref. lelkészek is egymás között magyarul leveleztek, megőrizve a felső tiszai, nyelvújítás előtti magyar nyelvet. Rudolf Pražák neves hungarológus és a rendszerváltás utáni Magyarországi cseh nagykövet az akkori magyar lelkészeket úgy jellemezte, hogy a magyar lelkészek kicsinységükben is képviselték a 19. század cseh megújulásban az európai protestantizmus szellemét, valamint a csehtestvér egyház és Comenius kulturális örökségét. T. G. Masaryk és mások szerint törekvéseik európai méreteken 1861 után, majd 1918-ban a Csehtestvér evangélikus egyház

megalakulása követően teljessé vált ki, és jövőbe ható összetevőjévé váltak a cseh kultúrának és történelemnek.

Szellemi örökségüket ma a Prágai Magyar Református Missziói Gyülekezet (PMRMGy) valamint a Cseh Testvér Evangélikus Egyház, és a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége (CSMMSZ) ápolja a cseh földön. Végh János életének történetét – útját a szülőhelytől Fokszabadtól, Sárospatakon, Libišen át a Nebužely-ig Ferdinand Hrejsa cseh egyházi író írta meg cseh nyelven 1930-ban a türelmi rendelet 150. évfordulójára kiadott könyvében: „Jan Végh k 150 letému výročí tolerance” címen. A könyvet magyar nyelvre lefordította Huszti Kálmán „A csehek magyar apostola Végh János élete (1755-1830)”. „A Türelmi Rendelet 220. évfordulójára” 2002-ben Debrecenben a Dr. Harsányi András Alapítvány adta ki a Magyarországi Református Egyház támogatásával.

Az 1990-es évek elején a CsMMSz tagjai, élükön Csémy Miklóssal, Csémy professzor fiával, Nebužely falu elhagyott temetőjében meg-találták Végh János, Tardy Mózes, Molnár Eduárd egykori református lelkészek és Végh Judit sír-émlékét. A Szövetség tagjai prágai alapszervezetének néhány lelkes tagja a prédikátorok sírjával majdnem az egész temetőt rendbe hozta. 1995. október 22-én, gyakorlatilag születésének 240. év-fordulóján, ünnepélyes keretek között szépszámu gyülekezet részvétele mellett a nebuželyi temetőben meg-émlékezett Végh Jánosról és prédikátor társairól. Sírjánál, amelyet nemcsak csehországi, de magyarországi, szlovákiai és németországi vendégek is körül-állták, az ünnepi emlékbeszédet Csémy Lajos professzor tartotta, majd a koszorúzás után a Szózat hangzott el. Az ünnepélyes meg-émlékezés istentiszteleti folytatása a libiši templomban történt, énekléssel, igehirdetéssel, emlékvesssel, és a Psalmus Hungaricus előadásával egybekötve. Az ünnepély a Himnusz éneklésével zárult.

Már akkor nyilvánvaló volt, hogy az adott állapot nem sokáig tartható ezért a CsMMSz vezetősége kereste a megoldást az illetékes csehországi és szlovákiai egyházi képviselőkkel a sírok áthelyezésére a még létező libiši temetőbe. A tárgyalások nem vezettek eredményre. 1999-ben a Húsvét előtt látogatáson megdöbbentő látvány

fogadta a PMRMGy lelkészét és néhány presbiterét: ismeretlen vandál kezek súlyosan megrongálták a gazdátlan temetőben levő sírokat. A hivatalos egyházi szervek tétovázó magatartását és pénztelenségét tapasztalva Palágyi István György a gyülekezet presbiterének és Tóbiás Attila lelkészének a kezdeményezésére úgy döntött, hogy önmagától végzi el a prédikátorok földi maradványainak és sírköveinek megmentésével járó munkálatokat. A magyar millennium ünneplése kapcsán sikerült elnyerni az Illyés Köz-alapítvány anyagi támogatását, amellyel a költ-ségek ¾ részét fedezni lehetett. A hiányzó össze-get a CsMMSz hozzájárulásából és a PMRM gyülekezet Jana Simerová Mšeno-i lelkésznek (akihez Nebužely tartozott), és Jan Siwek libiši lelkésznek a beleegyezése után a földi maradványok exhumálását a „Hulicius” temetkezési vállalattal végeztette, akik a maradványokat áthelyezte a libiši templom előterébe, a bejárat ajtótól néhány méterre. A sírköveket Roman Senft kőfaragó újította fel, mielőtt azok elhelyezésre kerültek.

A sírok áthelyezése és felújítása után 2000. okt. 22-én, lényegében Végh 245. születésnapján, a libiši templomban ünnepélyes keretek között istentiszteletre került sor, amelyen a helyi Csehtestvér Evangélikus Egyház (CsEE) gyülekezetével együtt PMRM gyülekezet legodaadóbb tagjai is részt vettek. A közös Istentisztelet Végh János és prédikátor társai emlékére lett megtartva, amelyen a CsEE-t a prágai szeniorárus részéről Josef Šalda képviselte. A Szlovákiai (Magyar) Református Egyházat Nt. Dr. Erdélyi Géza püspök képviselte, aki ezen az emlékezetes istentiszteleten magyarul mondott imát, de a résztvevőkre való tekintettel, csehül hirdette az ígét, valamint méltatta Végh János és társai életpályáját. Az Istentisztelet szolgálatát Jan Siwek és Tóbiás Attila látták el felváltva cseh és magyar nyelven. Néhány évvel ezelőtt a helyi lelkész Miroslav Pfann kezdeményezésére kétnyelvű tábla jelzi a három prédikátor és Végh Judit sírját a templom előtt. Babicz András nyíregyházai idegenvezetőnek köszönhetően a templomban néhány éve magyarul nyelven megnyitott látogatói könyv is található. Azóta Libiš evangélikus temploma egyfajta „magyar református zarándokhely” lett.

Felhasznált irodalom

- **Csémy Lajos:** Magyar sírok cseh temetőkben (Prágai Tükör 1995/5, 38. old.)
- **Palágyi István György:** Három csehországi magyar prédikátor sírjának megmentése (Tükörkép, a Prágai tükör melléklete 2001/4, 17. old.)